

Karel Jaromír Erben

(1811 Miletín u Hořic v Podkrkonoší – 1870 Praha)

*Karel Jaromír Erben byl český historik, právník, archivář,
básník, překladatel a sběratel českých lidových
písní a pohádek.*

Život a dílo:

Po studiu na gymnáziu a na filozofické fakultě UK oboru právo se stal Karel Jaromír Erben **zaměstnancem Královské české společnosti nauk a sekretářem Českého muzea**. Od roku 1851 působil jako **archivář města Prahy**. Při studiu se stýkal s Karlem Hynkem Máchou, seznámil se i s Františkem Palackým. Zatímco nevyrovnaný Mácha žil velmi bezprostředně, Erben právnicky vzdělaný seriózní

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

zaměstnanec muzeabyl celý život pronásledován nemocemi a starostmi o hmotné zajištění rodiny.

Karel Jaromír Erben je znám především jako sběratel ústní lidové slovesnosti, zcela v souladu s evropskými tendencemi (dle vzoru bratří Grimmů). Byl přesvědčen, že zbytky dávných představ o světě a mravních zásadách lidské společnosti se uchovaly ve **folklóru**. Spatřoval v něm svědectví o charakteru a duchu českého národa. V roce 1864 byla vydána jeho sbírka folklóru **Prostonárodní české písně a říkadla**. O rok později pak **Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních**, přičemž Erben pečlivě porovnával edice folklórních materiálů, srovnával jejich varianty a

vyhledával mezi nimi texty, které by odpovídaly co nejlépe původnímu tvaru.

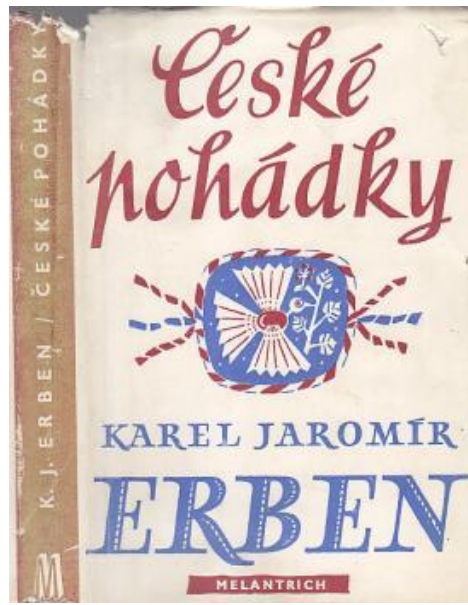

„Národ náš odjakživa zpíval a zpívá po tu dobu, písně jeho jsou hladké, zvučné, rozměru až ku podivu přerozmanitého, aniž kdy potřebí jemu jest jako svědomitému časoměrcovi řeči násilí činiti (...).“

Rovněž **pohádky** byly oblíbeným Erbenovým žánrem, v němž se autor nesnaží navazovat na ohlasovou tradici, ale hledá pozůstatky dávných mýtů. V rámci tvorby „umělých“ pohádek respektoval duch lidové slovesnosti. Zabývá se bájemi o stvoření světa a člověka a přechází k příběhům s hrdiny, kteří

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

zosobňovali přírodní síly. Např. Dlouhý, široký a bystrozraký (vítr, voda, země),
Tři zlaté vlasy děda Vševěda (symbolizují boj slunce se zimou).

Jedinou umělecky původní knihou Karla Jaromíra Erbena je velmi známá sbírka balad Kytice z pověstí národních, která vyšla poprvé v roce 1853 a na jejíž rozbor se soustřeďuje tento učební materiál.

Vyberte vhodná dokončení věty:

Karel Jaromír Erben:

1. pocházel z Podkrkonoší. ANO x NE
2. byl českým historikem, právníkem a spisovatelem. ANO x NE
3. žil bohémským životem. ANO x NE
4. studoval a pracoval v Praze. ANO x NE
5. se nezajímal o folklór. ANO x NE
6. psal ohlasovou tvorbu. ANO x NE

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

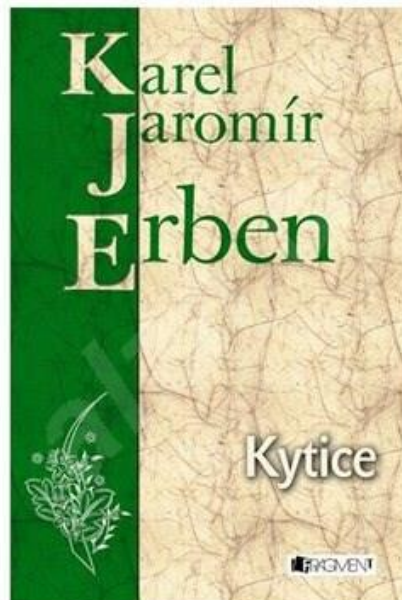
7. sbíral staré české pohádky, pověsti a písně. ANO x NE
8. vydal sbírky shromážděné ústní lidové slovesnosti. ANO x NE
9. se sám pokoušel napsat „umělé“ pohádky, které by respektovaly duch lidové slovesnosti. ANO x NE
10. vydal několik básnických sbírek své původní tvorby. ANO x NE

Kytice z pověstí národních

(1853)

Sbírka **Kytice** vyšla poprvé v roce 1853 a obsahovala **12 balad**. Další vydání z roku 1861 bylo rozšířeno ještě o baladu Lilie.

Poprvé byla vydána časopisecky, **sklidila obrovský úspěch** a ovlivnila mnoho dalších umělců.

Erben se tak stal **zakladatelem české moderní balady**, avšak jeho balada ještě nemá sociální podtext , který se objevuje až poté u Nerudy, Bezruč a Wolkera.

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Kompozice

Předem promyšlené rozvržení básní - vždy první a poslední mají shodné znaky:

- **První a poslední** (Kytice a Věštkyňe) – návaznost na lidovou poezii, národně buditelské poselství
- **Druhá a předposlední** (Poklad a Dceřina kletba) – porušení základního etického vztahu matka-dítě (motiv mateřské viny)
- **Třetí a třetí báseň odzadu** (Svatební košile a Vrba) – vztah mrtvých k živým
- POZOR: v dnešních vydáních je třetí baladou od konce Lilie, ta byla přiřazena až v druhém vydání.
- **Čtvrtá a čtvrtá báseň odzadu** (Polednice a Vodník) – nepřátelské nadpřirozené bytosti
- **Pátá a pátá báseň od konce** (Zlatý kolovrat a Záhořovo lože) – pohádkový námět, dobro vítězí
- **Prostřední balady** (Štědrý den a Holoubek) – jsou založeny na motivech lásky a smrti

Hlavní motivy básní

Skladby Kytice představují mistrovské varianty **na téma porušených lidských vztahů (problémy viny a trestu)**.

Vinna je vždy konkrétní osoba, která (byť někdy neúmyslně) překročila hranici v mezilidských vztazích (lidských i etických). Následuje její nevyhnutelný trest, mnohdy i neúměrný provinění této osoby.

Za nejzákladnější a nejužší vazbu mezilidskou vazbu Erben považuje **vztah mezi matkou a dítětem**. Není-li vše v pořádku, bývají matky potrestány, někdy i velmi krutě (např. za neuposlechnutí matky, za opuštění dítěte – smrt dítěte ve Vodníkovi, za rouhání matky - smrt dítěte v Polednici).

Trest může být v rámci křesťanské etiky zmírněn pokáním (Poklad, Svatební košile, Záhořovo lože).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Postavy

Hrdinové **nepředstavují romanticky rozpolcené jedince** bouřící se proti světu. **Smířlivě přijímají svůj osud**, ať je dobrý či není. Za své prohřešky (úmyslné či neúmyslné) jsou posuzováni dle mravního kodexu.

Časoprostor

Erben **nevěnuje velký prostor popisům prostředí**. Příroda je popisována zkratkovitě, neobjevují se typicky romantické protiklady. Ale objevují se romantické přírodní reálie (motivy jezera, hřbitova, lesů a cest s tajemnou atmosférou), stejně tak jako existence nadpřirozených bytostí.

Zhuštěné děje v souladu s baladickou zkratkovitostí probíhají **v mýtickém čase**.

Umělecké prostředky

Erben dosáhl ve svých baladách dramatického účinku následujícími uměleckými prostředky:

- zkratkovitost v ději a v popisech přírody i postav (bez podrobností)
- úsporný jazyk (např. neslovesné konstrukce, absence spojek, místo sloves citoslovce, elipsy, ...)
- rovněž úsporné dialogy
- dokonalá zvukomalba (onomatopie)
- tropy (metafora, metonymie) a figury (anafora, epifora, epizeuxis)

Výňatek z díla

Přečtěte si baladu Holoubek:

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Holoubek

Okolo hřbitova
cesta úvozová;
šla tudy, plakala
mladá, hezká vdova.

Plakala, želela
pro svého manžela:
neb tudy naposled
jej doprovázela. -

Od bílého dvora
po zelené louce
jede pěkný panic,
péro na klobouce.

"Neplač, nenaříkej,
mladá, hezká vdovo,
škoda by tvých očí,
slyš rozumné slovo.

Neplač, nenaříkej,
vdovo, pěkná růže,
a když muž ti umřel,
vezmi mne za muže." -

Jeden den plakala,
druhý ticho minul,
třetího žel její
pomalu zahynul.

V témž dni umrlého
z mysli vypustila:

než měsíc uplynul,
k svatbě šaty šila. -

Okolo hřbitova
veselejší cesta:
jedou tudy, jedou
ženich a nevěsta.

Byla svatba, byla
hlučná a veselá:
nevěsta v objetí
nového manžela.

Byla svatba, byla,
hudba pěkně hrála:
on ji k sobě vinul,
ona jen se smála. -

Směj se, směj, nevěsto,
pěkně ti to sluší:
nebožtík pod zemí,
ten má hluché uši!

Objímej milého,
netřeba se báti:
rakev dosti těsná -
ten se neobrátil!

Líbej si je, líbej,
ty žádané líce:
komus namíchala,
neobživne více! -

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Běží časy, běží,
všecko sebou mění:
co nebylo, přijde,
co bývalo, není.

Běží časy, běží,
rok jako hodina;
jedno však nezmizí:
pevně stojí vina.

Tři roky minuly,
co nebožtík leží;
na jeho pahorku
tráva roste svěží.

Na pahorku tráva,
u hlavy mu doubek,
na doubku sedává
běloučkový holoubek.

Sedává, sedává,
přežalostně vrká:
každý, kdož uslyší,
srdce jemu puká.

Nepuká tak jiným,
jako jedné ženě:
s hlavy si rve vlasy,
volá uděšeně:

"Nehoukej, nevolej,
nehuč mi tak v uši:

tvá píseň ukrutná
probodá mi duši!

Nehoukej, nežaluj,
hlava se mi točí:
aneb mi zahoukej,
ať se mi rozskočí!" -

Teče voda, teče,
vlna vlnu stíhá
a mezi vlnami
bílý šat se míhá.

Tu vyplývá noha,
tam zas ruka bledá:
žena nešťastnice
hrobu sobě hledá! -

Vytáhli ji na břeh,
zahrabali skrytě,
kde cesty pěšiny
křížují se v žitě.

Nižádného hrobu
jí býti nemělo:
jen kámen veliký
tlačí její tělo.

Však nelze kamenu
tak těžko ležeti,
jako jí na jménu
spočívá prokletí!

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Úkoly pro práci s textem v hodině

1. Jak na vás báseň působí?
2. Najděte **hlavní motivy** textu.
3. Najděte v básni **utajovaný motiv**, na kterém je báseň založena a určete etapy jeho odhalování.
4. Posuďte autorův **přístup k problému viny a trestu** v této baladě. Kým a jak je provinění potrestáno?
5. Určete **rým a rytmus** básně.
6. Formulujte, jak je zobrazen **časoprostor** básně.
7. Vyhledejte v textu **jazykové umělecké prostředky**:
metaforu, synekdochu, přirovnání, epizeuxis, onomatopoi, ...
8. Objasněte, v čem spočívá **dramatičnost, hutnost a úsečnost** výpovědi?
Doložte na konkrétních textových pasážích.
9. Pokuste se na základě výňatku formulovat, co je to **balada**.

Zapamatujeme si:

balada

- lyrickoepický žánr, vychází z folklóru
- děj mívá pochmurnou náladu a tragické zakončení
- v klasické baladě je tragický osud člověka důsledkem střetu člověka s nadpřirozenou silou

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- v moderní baladě je tragický osud člověka důsledkem vyhrocených mezilidských či společenských vztahů

10. Zhlédněte na následujícím webovém odkazu další ze známých Erbenových balad - **Polednici**.

- *Kdo je vinen a jak je potrestán?*
- *Popište atmosféru této filmové balady. Respektuje dle vašeho názoru režisér literární předlohu?*
- *Jak se vám tato scéna líbí?*

<http://www.youtube.com/watch?v=PYxVdKCaIzM>

Úkoly pro práci po přečtení celé knihy

1. *Které balady vás zaujaly nejvíce?*
2. *Které z nich mají **smírný závěr**?*

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

3. Jak rozumíte literárnímu pojmu *balada*?
4. Posuďte *poměr mezi proviněním a trestem* v baladách v celé sbírce.
5. Charakterizujte *kompozici* celé sbírky.
6. Vyjádřete se k tomu, kolik pozornosti věnuje Erben *popisům prostředí i postav.*
7. Kolik vlastních jmen (ať už postav nebo míst) jste v textu sbírky našli?

Domácí úkol:

Zhlédněte **stejnomený český film** - *Kytice*- natočený podle motivů ze 7 balad sbírky *Kytice* Karla Jaromíra Erbena, který zfilmoval v roce 2000 režisér F. A. Brabec.

Konkrétně jde o balady: *Kytice*, *Vodník*, *Svatební košile*, *Polednice* (viz výše), *Zlatý kolovrat*, *Dceřina kletba*, *Štědrý večer*.

Porovnejte je s jejich literární předlohou.

Pozn. Film získal čtyři České lvy - za *nejlepší kameru, hudbu, zvuk a plakát*.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Napište recenzi se zhodnocením celkového vyznění filmu. Uveďte, co považujete za povedené a zdařilé, ale i to, co se vám ve filmu nelíbilo.

Do jaké míry se drží tento film literární předlohy?

Následně přečtěte své recenze ve třídě a porovnejte své názory se svými spolužáky ve třídě.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ